

Čtenářství a knihovny do konce 16. století

V. Čtenářství v raném novověku, evropské knihovny.

Lenka Veselá

(s využitím materiálů Jindřicha Marka)

Společenské změny

- reformace a protireformace
 - husitství (Čechy), reformace (Německo)
 - cenzura
- humanismus, renesance
 - studentské peregrinace
 - rozvoj školství
 - rozvoj vědy
- ekonomický rozvoj
- kulturní rozdíly/regionalizace
 - situace v každé z oblastí Evropy specifická podle okolností zahrnujících míru gramotnosti, náboženské preference a stupeň ekonomického vývoje
 - německé a rakouské země byly kulturně blízké
 - jih a sever Evropy

Knihhtisk a knižní obchod

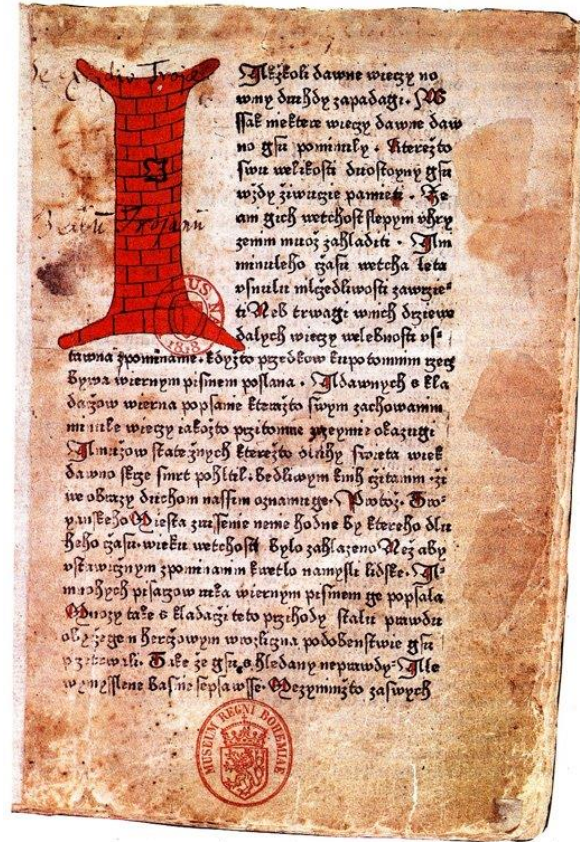
- knižní produkce
 - texty v národních jazycích
 - širší spektrum žánrů
 - širší cílová skupina čtenářů
- knižní obchod
 - Itálie s centrem v Benátkách na ústupu
 - knižní trhy
 - Frankfurt na Mohanem

Trendy ve čtení

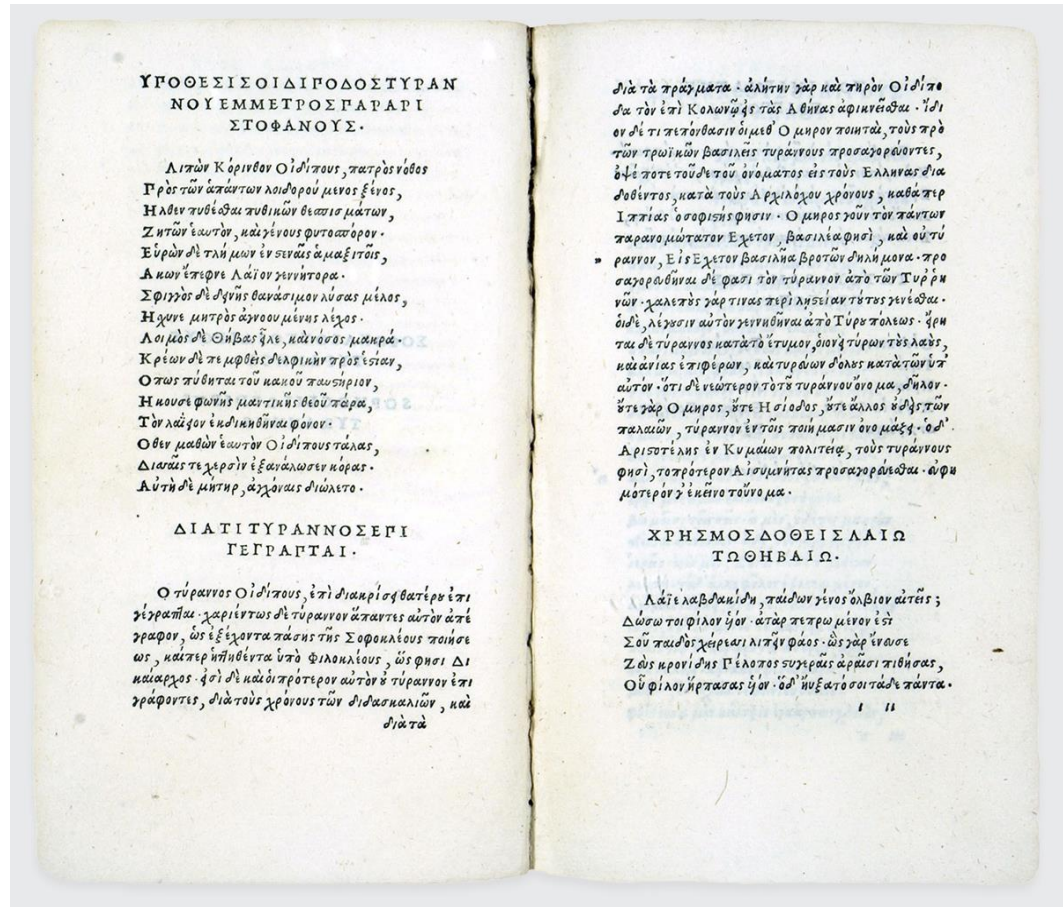
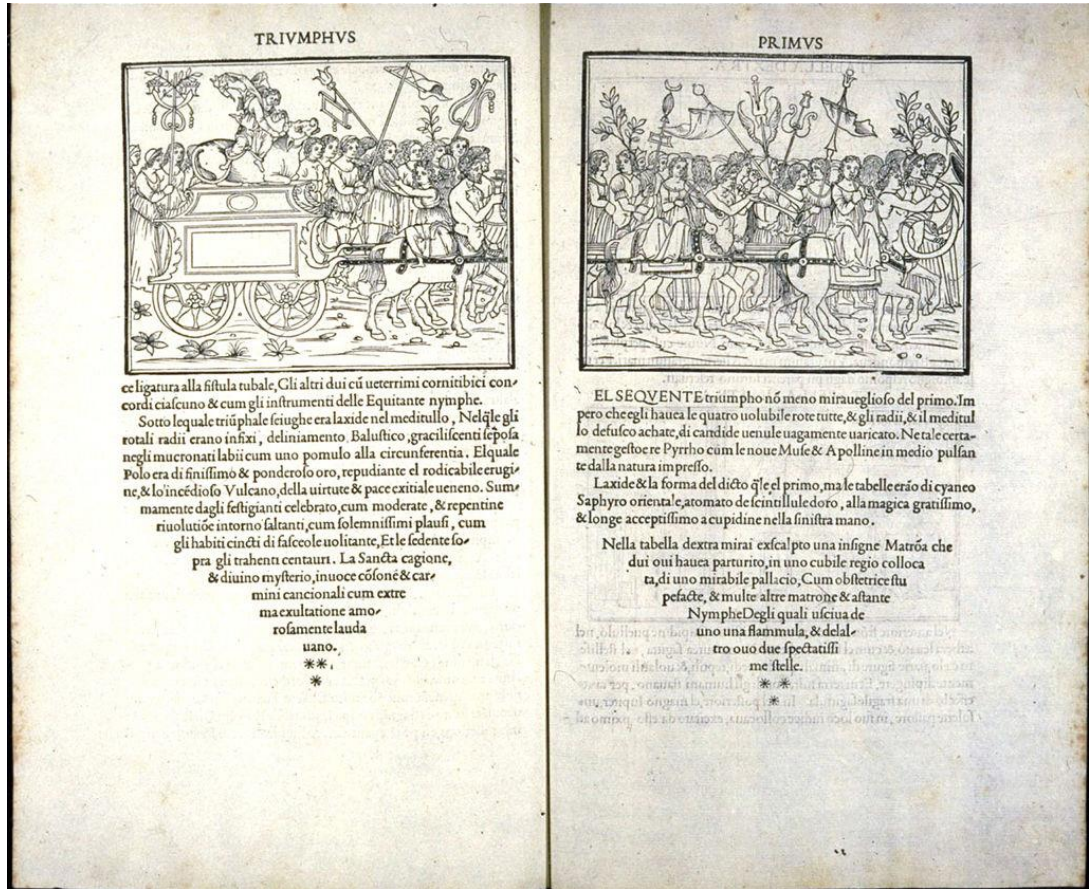

- revoluce ve čtení
 - předcházela revoluci v knižní produkci: příležitost k tiché četbě se objevila už před polovinou 15. století
 - fragmentované čtení mnoha knih
 - středověk: intenzivní a opakovaná četba omezeného počtu knih
- nový vzhled knihy
 - změny v rozvržení stránky s textem, dělení textu do oddílů, paratexty, poznámky
 - rozměry

Prvotisky

Aldo Manuzio

Trendy ve čtení

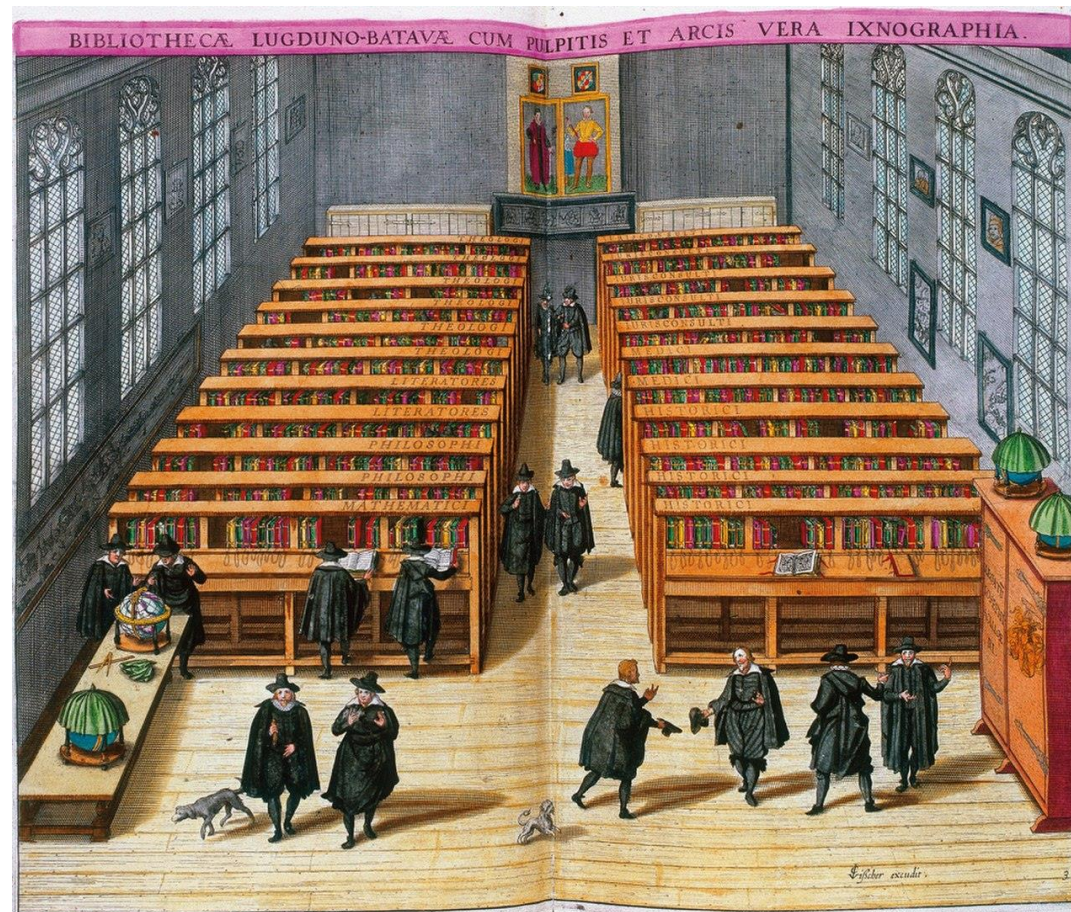
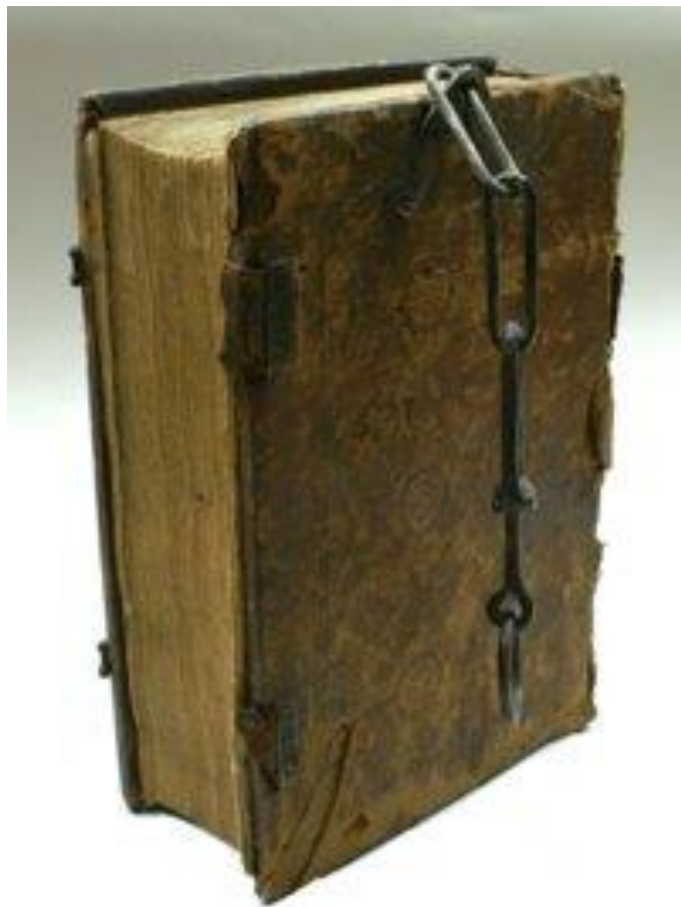
- přístup humanistů
- tiché čtení (ztráta kontroly)
- náboženství: kontrast ve způsobech křesťanského čtení
 - luterství a katolicismus na jedné straně
 - kalvínství a pietismus na straně druhé
- kniha jako osobní artefakt, sebeprezentace

Trendy v budování knihoven

- diferenciacie podle sociálního prostředí
- nárůst velikosti knihoven, „instituce“ knihovníka
- kniha a knihovna jako způsob sebeprezentace
 - exlibris a supralibros
 - knihovna jako prostor, oslavné verše na majitele
- systematizace, oborové třídění
- katalogizace

Uložení knih

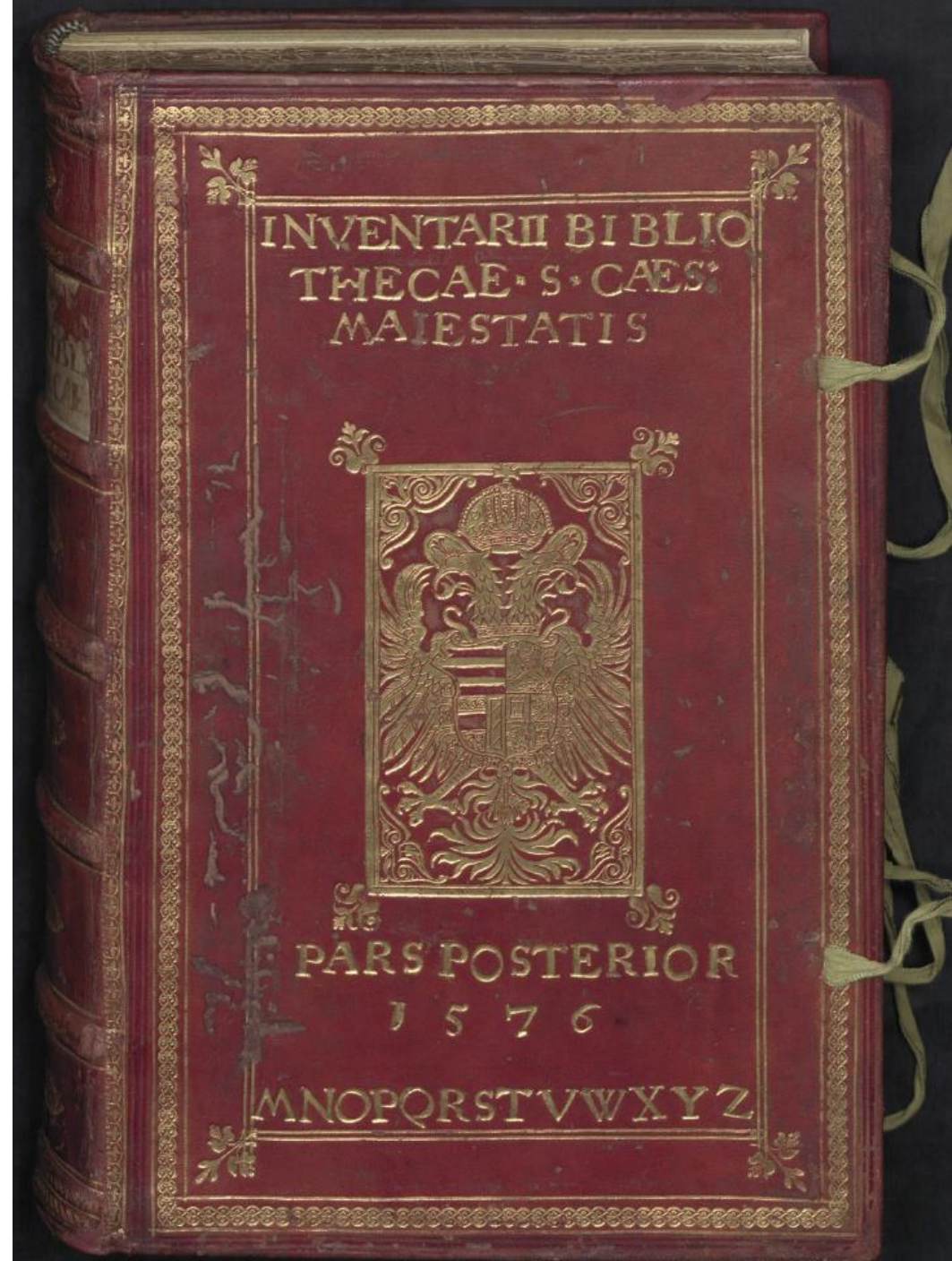

Uspořádání a katalogizace

- podle jazyků
- podle oborů (nejčastější)
- podle autorů
- podle stáří a matérie knih
- specializované katalogy: rukopisů, řeckých děl, turecká literatura

Typologie knihoven I

- panovnické a šlechtické
 - císařská knihovna ve Vídni
 - královské knihovny v Madridu a v Paříži, Matyáš Korvín
 - dvorská knihovna jako prostor
- měšťanské
 - patricijské knihovny
 - městská inteligence
- církevní
 - Vatikánská knihovna v Římě
 - klášterní a kapitulní knihovny

Typologie knihoven II

- sběratelsko-reprezentativní
 - velikost nad 3-4 tisíce svazků, cílený univerzální obsah, prvky bibliofilství, často katalogy
- intelektuální
 - menší, přesto reprezentativní soubory knih, obsahová výběrovost (čtenářské či zájmové priority)
- profesní
 - převaha knih určených k výkonu profesi (lékařství, astronomie, teologie)
- školské, farní a městské

Typologie knihoven III-IV.

III. podle statutu

- institucionální
- osobní

IV. podle velikosti

Bibliotheca Corviniana

- Matyáš Korvín: 1458–1490 uherský král, 1469–1490 český král (pouze vedlejší země Koruny české)
- recepce italské renesance
- mecenáš učenců v Budíně (Antonio Bonfini, Pietro Ranzano, Bartolomeo Fonzio, Francesco Bandini)

- největší v Evropě severně od Alp
- zničena po porážce Uhrů Turky v bitvě u Moháče v roce 1526
- asi 3 000 kodexů v roce 1490 (4000 až 5000 různých děl), asi 650 dochováno
- renesanční charakter, mnoho klasických řeckých a latinských spisovatelů
- filozofie, teologie, historie, právo, beletrie, geografie, přírodní vědy, medicína, architektura

Císařská knihovna ve Vídni

- knihovník Hugo Blotius 1575
- v roce 1608 – 11 tis. svazků
- katalogizace rukopisů a turecké literatury
- oborové třídění
- „povinný výtisk“
- Rudolf II. a pražské sbírky

Knihovna Hieronyma Becka z Leopoldsdorfu

- 1525–1596
- rakouský šlechtic, vzděláván společně s dětmi z panovnického rodu, studoval na univerzitě v Padově
- od roku 1555 mnoho důležitých úřadů u dvora
- mluvil několika jazyky a absolvoval poznávací cestu do Egypta
- zájem o tureckou otázku, archeologii, matematiku

- intelektuálně orientovaná knihovna
- 2 000 – 2 500 svazků
- sálové uložení
- prostá, vkusná vazba
- žádné stopy bibliofilie
- výběrová akvizice
- specifické uspořádání

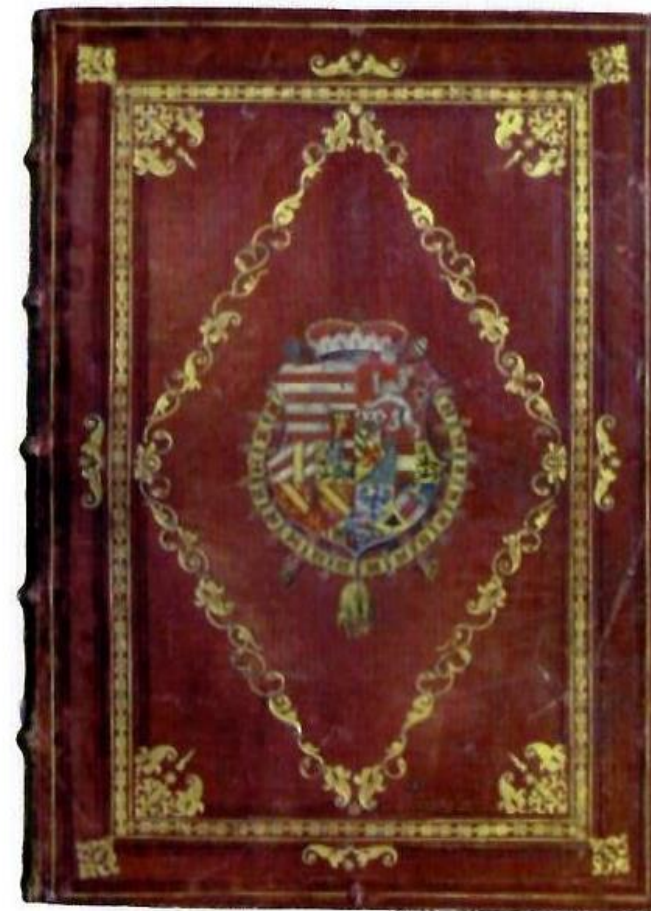

Knihovna Ferdinanda II. Tyrolského

- 1529–1595
- rakouský arcivévoda, český místodržitel
- Ambras 1572–1583
- Jacopo Strada

- univerzální knihovna
- 3700 knih
- propojení s ostatními sbírkami
- reprezentace a badatelské zázemí pro členy dvora
- oborové uspořádání
- absence katalogu
- nadstandardní zájem o historickou literaturu a rukopisy

Knihovna bavorských Wittelsbachů

- sídlo v Mnichově
- zakladatel Albrecht V. von Wittelsbach 1558
- potřeba reprezentace
- výrazně protireforamační ráz
- 1578 již 11 tisíc svazků
- skupování významných knihoven
 - Hartmann Schedel
 - Johann Jakob Fugger (7000 svazků)

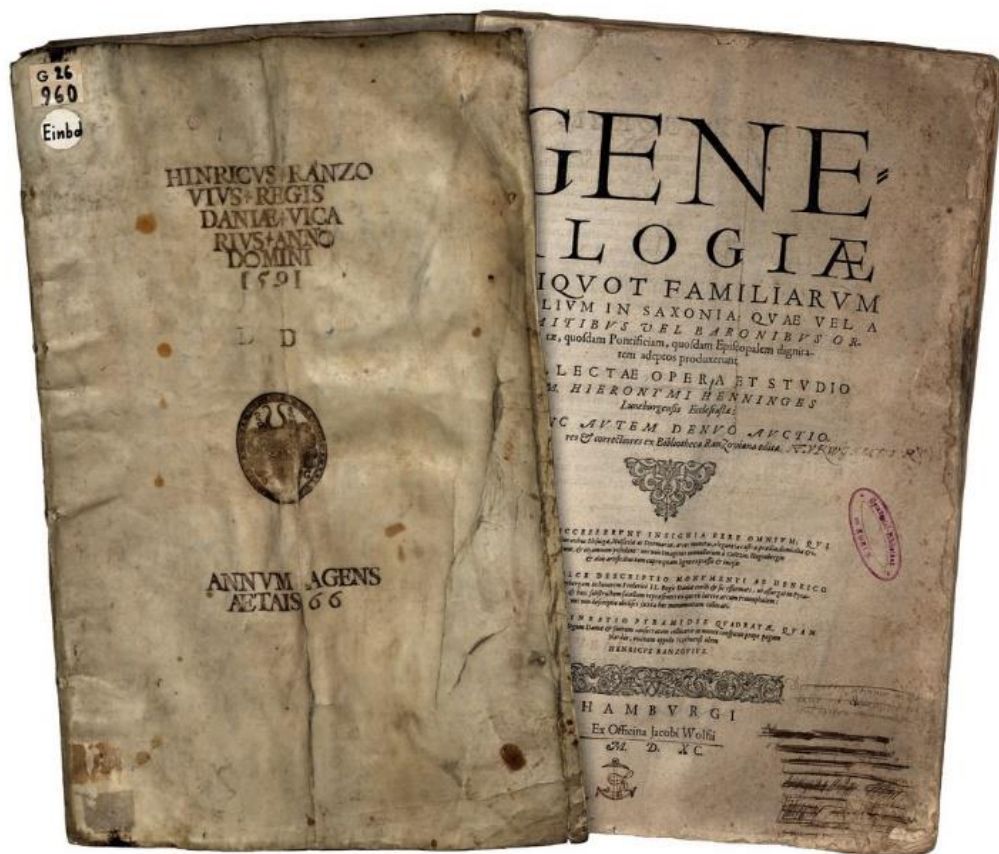
Knihovna Albrechta Pruského

- tři knihovny
 - soukromá knihovna
 - univerzitní knihovna v Královci
 - zámecká knihovna
- Silberbibliothek (doch. 21 knih)
- knihy ve službách reformace

Knihovna Heinricha Rantzaua

- 1526–1598
- německý humanistický spisovatel a státník, plodný astrolog a spolupracovník Tychona Brahe
- zámek Breitenberg poblíž Itzenhoe
- kořist Albrechta z Valdštejna

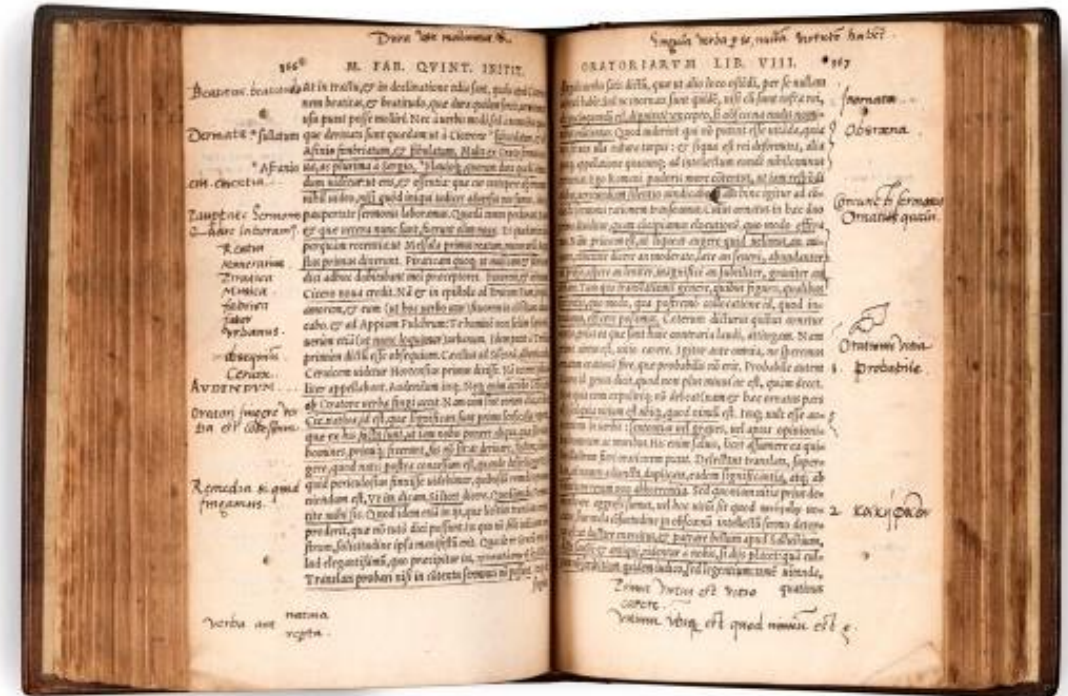
- 6 500 svazků
- velká v evropském srovnání
- přivezena Albrechtem z Valdštejna 1627 do Čech a darována profesnímu domu jezuitů na Malé Straně
- všechny dobové oblasti vědy
- specifické vazby v kůži
 - *supralibros*: znak jeho a jeho ženy

Knihovna Johna Dee

- 1527–1608/1609
- anglický matematik, astronom, astrolog, okultní filosof a rádce královny Alžběty I.
- později na dvoře Rudolfa II. v Praze

- John Dee představil v roce 1556 královně Marii plán na uchování starých knih, rukopisů a archiválií, ale jeho návrh nebyl přijat
- budoval svou osobní knihovnu ve svém domě v Mortlake, knihy a rukopisy získával v Anglii a na evropském kontinentu
- obsahovala nejméně 3 000 tištěných svazků a mnoho rukopisů, největší v Anglii
- katalog knihovny:
- <https://mss-cat.trin.cam.ac.uk/Manuscript/0.4.20>

Knihovna Tychona Brahe

- dánský šlechtic, astronom a spisovatel
- hlavně astronomická literatura, téměř kompletní současná astronomická a matematická produkce
- stopy častého užívání v astronomických knihách; naopak v jiných oborech ne (klasická literatura, také v rámci téhož konvolutu)

- renesanční vazby v bílé kůži
- kniha jako dar
- nelichotivý komentář o Giordanu Brunovi v knize, kterou od něho dostal
- poznámky o Koperníkových spisech nejsou pravděpodobně jeho vlastní
- zachovány jsou pouze latinské tituly, nevíme o dánských a německých

Knihovna Johanna Sambuca

- humanista, historiograf, sběratel
- působil ve Vídni
- sběratel rukopisů, zejména řeckých
- 2600 knih
- prodej Rudolfovi II.
- dnes v ÖNB

Biblioteca Marciana

- první veřejná knihovna v Benátkách
- záměr již ve 14. století
- knižní dary Francesca Petrarce a kardinála Bessariona
- stavba 1537
- od 1603 povinný výtisk knih vydaných v Benátkách

Univerzitní knihovny

- kontinuální vývoj od středověku, zásadní růst většinou až v 17. století
- Cambridge – na konci 16. století kolem 1000 svazků
- Oxford - znovuzaložení 1602 Sir Bodley, katalog, ca 2000 knih
- Sorbonna – v 17. století převzala rozsáhlou jezuitskou knihovnu
- jezuitské knihovny

Literatura

- PETTEGREE, Andrew, *The Book in the Renaissance*, New Haven 2011.
- CAVALLO, Guglielmo – CHARTIER, Roger (eds.), *A History of Reading in the West*. Oxford 1999.
- DICKE, Gerd – GRUMBÜLLER, Klaus (eds.), *Die Gleichzeitigkeit von Handschrift und Buchdruck*, Wiesbaden 2003.
- CHARTIER, Roger, *The Order of Books. Readers, Authors, and Libraries in Europe between the Fourteenth and Eighteenth Centuries*, Stanford 1994.
- CHARTIER, Roger, *The Practical Impact of Writing*, in: FINKELSTEIN, David – MCCLEERY, Alistair (eds.), *The Book History Reader*, London 2001, s. 118–142.
- PURŠ, Ivo – KUCHAROVÁ, Hedvika (eds.), *Knihovna arcivévody Ferdinanda II. Tyrolského*, Praha 2015.
- VESELÁ, Lenka, *Rytíř a intelektuál. Hieronym Beck z Leopoldsdorfu (1525–1596) a jeho knihovna*, Praha 2016.